

MICHAŁ JASIŃSKI^a

Specjalizacja turystyczna małych państw wyspiarskich globalnego Południa a poziom ich rozwoju społecznego, zamożności oraz ubóstwa

Streszczenie. Celem niniejszego artykułu jest omówienie teoretycznych podstaw koncepcji małych państw wyspiarskich globalnego Południa, przedstawienie kontrowersji związanych z kryteriami klasyfikacji tych państw oraz zbadanie zależności pomiędzy specjalizacją turystyczną poszczególnych krajów w tej grupie a poziomem ich rozwoju społecznego, zamożności i ubóstwa. Znaczenie turystyki w gospodarce 38 państw wyspiarskich oceniono za pomocą syntetycznego wskaźnika specjalizacji turystycznej (WST) złożonego z trzech mierników, z wykorzystaniem danych dotyczących liczby mieszkańców i turystów zagranicznych oraz wielkości eksportu turystycznego i PKB dla roku 2023. Do oceny poziomu rozwoju społecznego i zamożności zastosowano wskaźnik rozwoju społecznego (HDI) oraz wielkość dochodu narodowego brutto na jednego mieszkańca dla roku 2022. Poziom ubóstwa ustalono na podstawie wartości wskaźnika wielowymiarowego ubóstwa (MPI) dla roku 2022 oraz odsetka osób żyjących poniżej granicy ubóstwa wynoszącej 2,15 USD dziennie (uśrednionych wartości dla lat 2012–2023). Na podstawie przeprowadzonej analizy wyróżniono 5 państw, które w dużej mierze polegają na turystyce: Antigua i Barbuda, Bahamy, Malediwy, Seszele oraz St. Lucia. Biorąc pod uwagę mierniki cząstkowe WST, do grupy tej można też zaliczyć 10 innych krajów: Barbados, Belize, Fidżi, Grenadę, Jamajkę, Republikę Zielonego Przylądka, Samoa, St. Kitts i Nevis, St. Vincent i Grenadyny. Wskazane państwa charakteryzują się wyższymi wartościami wskaźnika rozwoju społecznego, większym poziomem zamożności oraz mniejszymi wartościami ubóstwa.

Słowa kluczowe: małe gospodarki wyspiarskie globalnego Południa (SIDS), monokultura turystyczna, rozwój społeczny, ubóstwo

Historia artykułu. Nadesłano 2025-04-07. Przyjęto 2025-06-19. Opublikowano 2025-07-04.

^a Katedra Unii Europejskiej im. J. Monneta, Kolegium Ekonomiczno-Społeczne, Szkoła Główna Handlowa w Warszawie, michal.jasinski@sgh.waw.pl, <https://orcid.org/0000-0002-0546-5048>

1. Wstęp

Ograniczone możliwości specjalizacji gospodarczej małych państw wyspiarskich globalnego Południa (*Small Island Developing States* — SIDS) powodują, że w dominujących przypadkach rozwój turystyki międzynarodowej wydaje się jedyną możliwością przełamania stagnacji społeczno-gospodarczej w tej specyficznej grupie państw. Jej dynamiczny, często niekontrolowany rozwój w specyficznych wyspiarskich warunkach prowadzi często do ekstremalnej formy specjalizacji gospodarczej — do monokultury turystycznej. Zjawisko to w polskiej literaturze przedmiotu z reguły postrzegane jest jednostronnie negatywnie, co wynika nie tylko z akcentowania występujących licznych dysfunkcji stricte ekonomicznych (m.in. presji inflacyjnej, tzw. wycieków, bariery siły roboczej, konieczności ponoszenia kosztów infrastruktury turystycznej i jej obsługi, czy zależności ekonomicznej), ale również wykształcenia się agresywnych form przestrzeni turystycznej (przestrzeń kolonizacji turystycznej) oraz licznych dysfunkcji społecznych. Zgodnie z polską literaturą przedmiotu termin „monokultura turystyczna” odnosi się do gospodarek (państw), których charakter został zdominowany przez działalność turystyczną (podporządkowany gospodarce turystycznej) nakierowaną głównie na obsługę zagranicznego przyjazdowego ruchu turystycznego (por. Gieźgała, 1969, 1977; Hałaciński, 1970, 1972; Wodejko, 1998; Jasiński, 2006; Kachniewska, Niezgoda & Pawlicz, 2012; Jasiński, 2020a). W literaturze anglojęzycznej z kolei przyjęło się tożsame pojęcie SITE (McElroy, 2006; McElroy & Parry, 2010) — stanowiące akronim utworzony od słów: małe (*small*), wyspiarskie (*island*), gospodarki turystyczne (*tourist, economies*). Ostatni z terminów wydaje się bardziej precyzyjny, gdyż zjawisko monokultury turystycznej (z makroekonomicznego punktu widzenia) występuje w małych, wyspiarskich jednostkach geopolitycznych — jako wyjątek od reguły przytoczyć można (z dużym prawdopodobieństwem) tylko (karaibskie) Belize, choć, jak zostanie to przedstawione w dalszych częściach artykułu, państwo to jest uznawane za tzw. wyspę kontynentalną.

Jednostronnie negatywna ocena monokultury turystycznej w odczuciu autora nie do końca jest zasadna, ponieważ osadzona jest w postrzeganiu SIDS przez pryzmat turystyki i jej ekonomicznej funkcji z perspektywy gospodarek wysoko rozwiniętych, bez uwzględnienia specyfiki małych obszarów wyspiarskich (por. Jasiński, 2018). Przesłanki te stały się dla autora pretekstem do podjęcia próby wypełnienia luki badawczej w zakresie paradygmatu studiów nad wyspami (*Island studies*), m.in. poprzez przybliżenie charakterystyki małych państw wyspiarskich globalnego Południa oraz wykazanie istotnej roli turystyki jako narzędzia przełamania zacofania i wyjścia z ubóstwa na tych obszarach, a nie samej funkcji czy dysfunkcji turystyki (gospodarki turystycznej).

Celem niniejszego artykułu jest: (1) syntetyczne omówienie koncepcji SIDS w ujęciu teoretycznym, (2) wskazanie i przedstawienie kontrowersji związanych z kryteriami klasyfikacji małych państw wyspiarskich globalnego Południa, (3) zbadanie zależności pomiędzy specjalizacją turystyczną a poziomem rozwoju społecznego, zamożności i ubóstwa w tej grupie państw.

W niniejszym artykule stawia się hipotezę, zgodnie z którą SIDS specjalizujące się w turystyce są państwami o wyższym poziomie rozwoju społecznego oraz zamożności, jak również charakteryzuje je mniejsza skala ubóstwa niż te, w których turystyka nie odgrywa znaczącej (istotnej) funkcji ekonomicznej.

Klasyfikacja znaczenia turystyki w małych państwach wyspiarskich globalnego Południa została dokonana przy zastosowaniu skonstruowanego na potrzeby badania wskaźnika specjalizacji turystycznej (wst). Analizie poddano 38 SIDS. Zaaplikowane dane dotyczące turystyki objęły rok 2023. W przypadku oceny poziomu rozwoju społecznego i zamożności zastosowano wskaźnik rozwoju społecznego (HDI) i jego miernik cząstkowy — zamożność. Wykorzystane dane w tym przypadku dotyczyły roku 2022. W kwestii ubóstwa odwołano się do wskaźnika wielowymiarowego ubóstwa (MPI) i jego wartości w roku 2022 oraz do „żyjących poniżej 2,15 USD dziennie” (w latach 2012–2023). Dobór jednostek, jak i przedział czasowy badania zdeterminowany był dostępnością danych statycznych.

2. Przegląd literatury

2.1. Międzynarodowe uznanie i początki koncepcji SIDS

Formalne uznanie SIDS za specyficzną grupę państw (terytoriów), szczególnie narażonych na wstrząsy gospodarcze i środowiskowe, nastąpiło w wyniku postanowienia z Konferencji Narodów Zjednoczonych na temat Środowiska i Rozwoju (UNCED). Konferencja ta — tzw. Szczyt Ziemi, odbyła się w Rio de Janeiro w 1992 roku (UNCTAD, 2022).

Równie znaczącym wydarzeniem była przyjęta po konferencji na Barbadosie w 1994 roku deklaracja *Barbados Programme of Action for the Sustainable Development of SIDS* (BPOA). Określała ona priorytetowe obszary i konkretne działania niezbędne do sprostania specyficznym wyzwaniom stojącym przed małymi państwami wyspiarskimi globalnego Południa w kontekście zrównoważonego rozwoju. Za obszary priorytetowe dla SIDS uznano: zmiany klimatyczne i podniesienie się poziomu mórz (oceanów); klęski żywiołowe i katastrofy ekologiczne;

gospodarowanie odpadami; zasoby przybrzeżne i morskie; zasoby słodkiej wody; zasoby gleb; zasoby energetyczne; zasoby (walory) turystyczne; bioróżnorodność; instytucje krajowe i zdolności administracyjne; instytucje regionalne i współpracę techniczną; transport i komunikację; naukę i technikę oraz rozwój zasobów ludzkich (zob. więcej: United Nations General Assembly, 1994). Szczególna rola tego wydarzenia wynikała z faktu, że BPOA był pierwszym całkowicie dedykowanym tej grupie państw (terytoriów) programem o międzynarodowym zasięgu (Hein, 2004).

Spółeczność międzynarodowa zwracała uwagę na szczególną problematykę rozwoju obszarów wyspiarskich już w latach 60. XX wieku. Z perspektywy Organizacji Narodów Zjednoczonych to uznanie zostało sformalizowane w 1972 roku, gdy wprowadzono kategorię rozwijających się państw wyspiarskich (*Island Developing Countries* — IDC) oraz zaapelowano o podjęcie dalszych badań tej grupy państw pod kątem ich szczególnych niekorzystnych uwarunkowań geograficznych wynikających z wyspiarskiego charakteru oraz oddalenia od innych rynków (UN, 1973).

Dalsze działania ONZ, zwłaszcza jej wyspecjalizowanych agend, takich jak Konferencja Narodów Zjednoczonych ds. Handlu i Rozwoju (UNCTAD), polegały głównie na zwróceniu uwagi społeczności międzynarodowej na trudności rozwojowe tych obszarów, próbach wskazania najbardziej pożądanych kierunków (ścieżek) ich rozwoju oraz sprecyzowaniu wielkości, struktury i form pomocy rozwojowej udzielanej tym państwom (Dudziński, 1992; Hein, 2004; UNCTAD, 2022).

W wyniku nałożenia się problematyki IDC, która obejmowała również duże państwa, m.in. Madagaskar, Sri Lankę czy Indonezję i Filipiny, na intensywnie rozwijający się od lat 80. XX wieku nurt badań nad rozwojem małych państw, w latach 90. ubiegłego stulecia zawężono problematykę — tworząc kategorię SIDS. Modyfikacja zakresu badań i zmiana terminu nie rozwiązała jednak szeregu wątpliwości, które powodują, że po dziś dzień m.in. UNCTAD nie jest w stanie stworzyć pełnej, niebudzącej zastrzeżeń listy SIDS (Jasiński, 2020b).

2.2. Kryteria klasyfikacji i sporne kwestie definicyjne

Wyróżnić można kilka dyskusyjnych zagadnień związanych z SIDS, dotyczących m.in. wielkości, wyspiarskiego charakteru, poziomu rozwoju czy szczególnej wrażliwości (na szoki). Pierwsza z kwestii sprowadza się do odpowiedzi na pytanie, które spośród państw wyspiarskich są małe. Druga, czy do SIDS zaliczać również terytoria niebędące wyspami. Trzecia — kiedy państwo przestaje być rozwijającym się, a staje się wysoko rozwiniętym. Ostatnia — czy SIDS są szczególnie narażone na wstrząsy gospodarcze i środowiskowe.

Pierwsza kwestia sporna dotyczy wielkości państwa. Najpowszechniej w literaturze przedmiotu za wyznaczniki małego państwa przyjmuje się liczbę jego mieszkańców, powierzchnię lądową terytorium oraz wielkość gospodarki (Briguglio, 2018; MacFeely et al., 2021). W pierwszej kwestii — populacji, są to z reguły cztery arbitralne wielkości: 1 mln; 1,5 mln; 3 mln oraz 5 mln stałych mieszkańców jako górna granica małego państwa. Z perspektywy ekonomicznej jest to jak najbardziej zasadne kryterium — mała liczba ludności to m.in. niewielkie zasoby siły roboczej, niewielki rynek wewnętrzny — choć dyskusyjne pozostaje, którą z czterech wymienionych granic przyjąć. W drugim przypadku najpowszechniej przyjmuje się 20 tys. km² jako łączną, lądową górną granicę powierzchni terytorium (Jasiński, 2020b). Te dwa elementy w dużym stopniu determinują również małą gospodarkę. Małą — mierzoną np. Produktem Krajowym Brutto (PKB) lub Dochodem Narodowym Brutto (DNB) czy też uwzględniającą fakt niewielkiego jej udziału w wymianie międzynarodowej (np. mniej niż 0,02%), jak również niemożności wpływu na ceny międzynarodowe (Davenport, 2002; Briguglio, 2011).

Podjęmowane są próby tworzenia wskaźników normujących kwestię małości. Jednym z nich jest np. *Smallness Index*, którego konstrukcja ujmuje wymienione trzy mierniki — demograficzne (wielkości populacji), geograficzne (wielkość powierzchni) oraz ekonomiczne (wielkość gospodarki). W wyniku aplikacji danych za 2018 rok dla 38 SIDS (objętych również przedmiotem niniejszego badania) w pięciu z nich (Papua-Nowa Gwinea, Singapur, Kuba, Dominikana i Haiti) uzyskano wysoki wskaźnik (na tle pozostałych), wyłączający je z grupy małych państw. W przypadku *Smallness Index*, jak każdego indeksu, dyskusyjna może być metodologia — dobór mierników oraz ich wag. Bardziej zastanawiająca jest konkluzja autorów przeprowadzonego badania. Stwierdzają oni, że wystarczy odnieść się tylko do wielkości populacji, aby wskazać, które z 38 SIDS nie są małe. W przypadku Papui-Nowej Gwinei wynosiła ona (w 2018 r.) — 8,6 mln, Singapuru — 5,6 mln, Kuby — 11,3 mln, Dominikany — 10,6 mln oraz Haiti — 11,1 mln mieszkańców. Za wartość odcinającą te państwa od małych autorzy uznali 5 mln mieszkańców. Uwzględniwszy wartości w pozostałych (gdzie największa populacyjnie była wówczas Jamajka — 2,9 mln, a najmniej Tuvalu — 12 tys.) (MacFeely et al., 2021), można było wtedy przyjąć niższą wartość jako graniczną (np. 3 mln mieszkańców), bez konieczności tworzenia złożonego indeksu. Jest to zgodne z poglądami części badaczy problematyki, którzy postulują stosowanie tylko kryterium ludnościowego za wyznacznik małego państwa, szczególnie Lino Briguglio.

W kontekście uznania pełnej, niebudzącej zastrzeżeń listy SIDS równie istotne pozostaje zagadnienie wyspiarskiego charakteru analizowanej grupy. W tym

przypadku należy wskazać trzy kwestie, związane z takimi pojęciami, jak: wyspa kontynentalna, wyspa podzielona oraz wyspa połączona. Terminy te wiążą się z fundamentalnymi terminami w studiach nad wyspami: pojęciami wyspa, wyspiarskość czy izolacja (zob. więcej: Jędrusik, 2016).

Wyspa kontynentalna (*mainland island*) stanowi jedną z najbardziej kontrowersyjnych kwestii związanych z SIDS. Zastanawiające jest uznanie takich państw, jak: Belize, Gvajana, Gwinea Bissau i Surinam (zob. np. tabela 1 i 2) za wyspiarskie. Stanowią one część kontynentalną i nie spełniają słownikowej definicji wyspy, czyli nie są „fragmentem lądu otoczonym wodą”. Fakt ich włączenia do grupy państw wyspiarskich podważa logikę i integralność klasyfikacji. Argumentami podnoszonymi przez zwolenników wysp kontynentalnych, przemawiającymi za uznaniem tych państw za SIDS są przesłanki rozwojowe. Wskazują oni przede wszystkim na typowe dla SIDS cechy, takie jak: niskie położenie nad poziomem morza oraz dużą zależność od kilku źródeł dochodu (wąską specjalizację gospodarczą) jako cechy determinujące szczególną wrażliwość na szoki wymienionych czterech państw (UNCTAD, 2022).

Za wyspy podzielone (*divided island*) uznać należy m.in.: Haiti, Nową Gwineę oraz Timor (Randall, 2021). Zgodnie z poglądem części badaczy problematyki, w uproszczeniu, aby państwo uznać za wyspiarskie, nie może mieć ono granicy lądowej z innym państwem (Bertram & Poirine, 2020, s. 203). A zatem będące przedmiotem niniejszego badania Haiti, Dominikana, Papua-Nowa Gwinea oraz Timor Wschodni powinny być wyłączone z grupy SIDS jako niewyspiarskie. Nie spełniają one kryterium bycia „otoczonych wodą”. Inna perspektywa uznaje te państwa za wyspiarskie, argumentując, że znaczną część ich granic (ponad 70%) stanowi linia brzegowa — odpowiednio: państwo Haiti (82%), Dominikana (77%), Papua-Nowa Gwinea (86%), Timor Wschodni (74%). Przyjęcie tego (arbitralnego) wskaźnika wyklucza z kolei z SIDS wyspy kontynentalne (Belize, Gvajana, Gwinea-Bissau i Surinam) — por. UNCTAD (2022).

Spośród analizowanych SIDS typowymi przykładami wyspy połączonej (*connected island*) są: Bahrajn i Singapur. Spełniają one geograficzną definicję wyspy, są jednak trwale połączone z państwami kontynentalnymi — odpowiednio z Arabią Saudyjską i Malezją. Fakt bycia „trwale połączonym” (groblą, mostem) zmniejsza, a zdaniem części badaczy problematyki niweluje wyspiarskość (*islandness*) tych obszarów. Z ekonomicznego punktu widzenia fizyczne przyłączenie daje szansę na zdyswersyfikowanie możliwości dostępności komunikacyjnej — odejścia od uzależnienia od transportu morskiego (czy też lotniczego). Wpływa też na silniejszą integrację rynków z rynkami kontynentalnych sąsiadów, co jest niemożliwe w przypadku wysp niepołączonych. Łącznik zmniejsza również poczucie oddalenia i izolacji (odseparowania) (MacFeely et al., 2021).

Bahrajn i Singapur łączy w kontekście klasyfikacji SIDS inna kontrowersyjna kwestia — osiągniętego wysokiego poziomu rozwoju. Dylemat ten sprowadza się do uznania, czy państwa te są jeszcze rozwijającymi się, czy posiadają (szeroko rozumiane) cechy typowe dla wysokorozwiniętych. Za dobry przykład ilustrujący te kwestie może posłużyć Malta. Poprawa kondycji ekonomicznej wraz z faktem wystąpienia (w kwietniu 2004 roku) tego państwa z Sojuszu Małych Państw Wyspiarskich (AOSIS) oraz członkostwem (w maju 2004 roku) w Unii Europejskiej, spowodowały formalną zmianę statusu — usunięcie z większości powszechnie akceptowanych list SIDS. W przypadku Bahrajnu i Singapuru największe kontrowersje w uznaniu ich za wysokorozwinięte budzą — w dużym uproszczeniu — kwestie dotyczące praw człowieka. Nie rozwijając szerzej tego wątku, należy stwierdzić, że z perspektywy koncepcji SIDS szczególnie Singapur stanowi pozytywny i chętnie przytaczany w literaturze przedmiotu przykład spektakularnego sukcesu rozwojowego małego państwa wyspiarskiego (tzw. paradoks singapurski). Wątek kryteriów klasyfikacji państw oraz kwestii przynależności do grupy rozwijających się (globalnego Południa) w kontekście SIDS szerzej omówiony jest m.in. w: MacFeely et al. (2021).

2.3. Zróżnicowanie wewnętrzne i wyzwania rozwojowe SIDS

Osiągnięcie wysokiego poziomu przez inne SIDS, m.in. takie, jak Antigua i Barbuda, Bahamy, Barbados, Mauritius, Palau, Saint Kitts i Nevis, Seszele oraz Trinidad i Tobago, czy wyjście, dzięki poprawie sytuacji społeczno-ekonomicznej, z grupy państw najsłabiej rozwiniętych przez Republikę Zielonego Przylądka, Malediwy, Samoa oraz Vanuatu (por. UNCTAD, 2023) zdaniem badaczy problematyki dowodzą, że mimo szczególnie niekorzystnych uwarunkowań geograficznych (niewielkich rozmiarów, izolacji, ograniczonych zasobów naturalnych, klęsk żywiołowych) możliwe było przełamanie zacofania i wejście na ścieżkę trwałego rozwoju.

Te niekorzystne uwarunkowania, będące centralną osią SIDS, determinują zdaniem zwolenników tej koncepcji ostatnią z przedstawionych dyskusyjnych kwestii — szczególną podatność (wrażliwość) tych obszarów na wstrząsy — szoki (*vulnerability*). W literaturze przedmiotu cesze tej poświęcono wiele miejsca. Najbardziej przełomowym wydarzeniem wydaje się publikacja Briguglio (1995), która spowodowała dalszy rozwój badań w tym paradygmacie (por. też: Briguglio & Galea, 2003). Skonstruowano również szereg indeksów, za pomocą których wykazano (czy też próbowano wykazać) szczególną wrażliwość analizowanej grupy na tle innych państw.

Obecnie (po 2020 r.) propagowanym (przez ONZ i jej wyspecjalizowane agendy) wariantem tego typu indeksu jest EVI (*Economic and Environmental Vulnerability*

Index). Składa się on z dwóch subindeksów — ujmujących aspekt wrażliwości ekonomicznej oraz środowiskowej. Te z kolei uwzględniają (normują) po cztery cechy (wartości) dla każdego z wymiaru. W najnowszym wariancie EVI, w wymiarze ekonomicznym są to: udział sektora pierwszego (rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo) w gospodarce; niekorzyść wynikająca z położenia geograficznego (lokalizacji) (*remoteness* i *landlockedness*); (stopień) koncentracji towarowej eksportu oraz niestabilność eksportu dóbr i usług. W wymiarze środowiskowym zaś: odsetek ludności zamieszkującej na obszarach nadbrzeżnych; odsetek ludności zamieszkującej obszary pustynne; niestabilność produkcji rolnej oraz ofiary katastrof naturalnych. EVI jest również jednym (z trzech) narzędzi klasyfikacji państw najslabiej rozwiniętych (LDCs). Szerzej na temat metodologii tego indeksu, zob. m.in. UN (2020; 2024). Wysoka wartość EVI ma wskazywać na szczególną podatność gospodarek SIDS na ciosy. W wyniku aplikacji najnowszych danych (średnia z lat 2021–2023) dla 142 państw globalnego Południa w 13 przypadkach uzyskano najwyższe wartości EVI (powyżej 50). W pozostałych: w 30 państwach wyniosły one pomiędzy 40,0 a 49,9; w 39 pomiędzy 30,0 a 39,9; w 55 pomiędzy 20,0 a 29,9; w ostatnich pięciu poniżej 20,0. Zastanawiające jest, że w grupie o najwyższej wartości EVI ponad połowa to kontynentalne państwa afrykańskie (Erytrea, Dżibuti, Sudan Południowy, Somalia, Niger, Mauretania oraz Czad), pozostałe — to państwa SIDS (Wyspy Marshalla, Palau, Kiribati, Nauru, Tuvalu oraz Gajana). W państwach o wysokim wskaźniku (wartości od 40,0 do 49,9) również przeważają licznie państwa kontynentalne — wyspiarskich jest zaledwie 11 (Malediwy, Wyspy Salomona, Fidżi, Wyspy Tonga, Federacyjne Stany Mikronezji, Vanuatu, Republika Zielonego Przylądka, Belize, Surinam, Timor Wschodni oraz Wyspy św. Tomasza i Książęca) (UN, 2024).

Pomijając kwestię metodologii EVI i w dużym uproszczeniu odnosząc się tylko do uzyskanych wartości, można wysnuć dwa podstawowe wnioski w kontekście prowadzonych rozważań. Po pierwsze, w odniesieniu do okresu lat 90. XX w. i formowania się podstaw koncepcji małych rozwijających się gospodarek wyspiarskich, na tle pozostałych państw globalnego Południa współczesne SIDS nie wydają się szczególnie poszkodowane w kontekście rozwoju przez fakt posiadania swoich cech geograficznych. Nie tylko „paradoks singapurski”, ale inne SIDS potwierdzają, że przy tego typu uwarunkowaniach (i zagrożeniach z nich wynikających) trwały sukces rozwojowy jest możliwy. Po drugie, wewnątrz grupy SIDS wyraźne jest bardzo duże rozwarstwienie, jeżeli chodzi o stopień podatności (wrażliwości) na analizowane wstrząsy. Są państwa o bardzo niekorzystnym położeniu geograficznym — o bardzo silnej podwójnej izolacji (państwa silnie rozproszone, archipelagowe) (por. Jasiński, 2020b) bądź państwa o bardzo małej powierzchni (mikropaństwa), w których (w obu kwestiach) dominującą część stanowią niewielkie, płaskie

i niskie wyspy (atole) — przez co wartości wielu składowych (np. udział populacji zamieszkującej na obszarach nadbrzeżnych, niestabilność produkcji rolnej, liczba ofiar katastrof naturalnych) wpływają na wysoki (ogólny) wskaźnik EVI — m.in. Wyspy Marshalla (63,6), Palau (55,2), Kiribati (53,6), Nauru (52,6), Tuvalu (50,8), Malediwy (49,7) czy Wyspy Salomona (49,6). Są też SIDS o strategicznym położeniu geograficznym i dużo korzystniejszych uwarunkowaniach naturalnych (innej budowie niż atole) — co znacząco wpływa na niski wskaźnik EVI — np. Singapur (21,9), Mauritius (20,9) czy Barbados (18,3) (UN, 2024). Wymienione przykłady pokazują również inny aspekt rozwoju — uwarunkowania geograficzne stanowią jeden, niekoniecznie dominujący element w procesie rozwoju SIDS. Część państw pomimo szczególnie niekorzystnych tego typu uwarunkowań włącza się w gospodarkę światową i wchodzi na ścieżkę rozwoju (m.in. Palau czy Malediwy), przełamując bariery geograficzne.

2.4. Znaczenie koncepcji SIDS w badaniach nad rozwojem

Przedstawione rozważania wyraźnie wskazują, że brak jest jednolitych, precyzyjnych oraz powszechnie akceptowanych wytycznych, które umożliwiłyby stworzenie pełnej, niebudzącej zastrzeżeń listy SIDS. W wyniku tego na ogół literatura przedmiotu odwołuje się również do klasyfikacji innych niż UNCTAD podmiotów, zajmujących się problematyką rozwojową małych państw wyspiarskich (por. Encontre, 2004). Te kładą akcent na odmienne aspekty przy tworzeniu poszczególnych list, co wpływa na to, że wykazy SIDS mogą znacząco się od siebie różnić. Zestawiając powszechnie dostępne listy małych obszarów wyspiarskich (również te o charakterze historycznym), stwierdzić można, że praktycznie każdy z liczących się podmiotów podaje inną ich liczbę — od 18 do 58 (por. UNCTAD, 2022).

Reasumując, pomimo wskazanych kontrowersji i dyskusyjnych kwestii, jak i odmiennych uwarunkowań przyrodniczych, historycznych czy społecznych poszczególnych wysp (te szeroko w polskiej literaturze przedmiotu omawia Jędrusik, 2005), przychylić się należy do poglądu, że zasadne jest uznanie SIDS za jednolitą, specyficzną grupę w kontekście geograficznych uwarunkowań rozwoju. Zgodzić się należy z tym, że gospodarki tych państw charakteryzują się szczególną kruchością wynikającą z geograficznych uwarunkowań — m.in. takich jak: małe (nie-wielkie) rozmiary, izolacja, ograniczone zasoby naturalne czy kłeski żywiołowe. Cechy te w dużym stopniu determinują wąską specjalizację i marginalne znaczenie w handlu międzynarodowym. W związku z tym gospodarki SIDS nie są w stanie wykorzystać efektu skali, uzależnione są od importu, ponadto charakteryzują się m.in. niskim stopniem wykorzystania zasobów pracy, kulturą dominacją glo-

balnej Północy, wysokimi kosztami transportu, infrastruktury i administracji oraz podatnością na działalność przestępczą (pranie pieniędzy, narkotyki i korupcja) (Jasiński, 2020b).

W wyniku tego koncepcja SIDS jako odrębna kategoria stanowi ciekawy aspekt badawczy w kontekście rozwoju i zacofania globalnego Południa. Poprzez tę odmiennność wpisuje się ona w pogląd, który zakłada, że współczesny rozwój zależy w dużej mierze od dostrzegania, rozumienia i wykorzystywania wiedzy o zróżnicowaniu świata — o występujących w nim problemach i powiązaniach (por. Kuciński, 2015).

3. Metody badań i materiał

Zgodnie z najnowszą klasyfikacją ONZ (UNCTAD, 2022, s. 9) badaniu poddano 38 SIDS (zob. tabela 1, 2).

Do oceny poziomu specjalizacji turystycznej analizowanych państw zastosowano stworzony na potrzeby badania wskaźnik syntetyczny wst. W literaturze przedmiotu z zakresu studiów nad wyspami powszechnie wykorzystywanym narzędziem do pomiaru gospodarczego znaczenia turystyki jest wskaźnik nasycenia gospodarki turystyką (*Tourism Penetration Index* — TPI). Wskaźnik, który oprócz ekonomicznych skutków turystyki normuje czynnik wpływu postępującej degradacji walorów turystycznych i przeciążenia infrastruktury w wyniku turystyki przyjazdowej. Jego konstrukcja opiera się na trzech płaszczyznach, na które oddziałuje turystyka recepcyjna: ekonomicznej, społeczno-kulturowej oraz przestrzennej (ekologicznej) (McElroy & de Albuquerque, 1998; McElroy, 2003; 2004; Padilla & McElroy, 2005; McElroy, 2006). Do TPI w swoich pracach odwoływał się również autor, m.in. w: Jasiński (2006; 2008; 2018).

W przypadku wst, do jego konstrukcji zaproponowano trzy ujęcia (mierniki) społeczno-gospodarczego znaczenia przyjazdowego ruchu turystycznego dla każdego analizowanego (x) państwa. Pierwszym jest liczba turystów (zagranicznych) zestawiona z liczbą stałych mieszkańców. Drugim jest przeliczona wartość (łączy) wpływów z eksportu produktu turystycznego (wydatków turystów zagranicznych) na liczbę stałych mieszkańców. Trzecim jest zestawienie wpływów z eksportu produktu turystycznego do wielkości gospodarki (mierzonej Produktem Krajowym Brutto — PKB).

Następnie dla wymienionych trzech mierników zastosowano formułę (min — max), uzyskując z tych wskaźniki, co można zapisać jako:

$$LT/LM_x = (X - X_{min}) \div (X_{max} - X_{min}) \quad (1)$$

$$EPT \text{ per capita}_x = (X - X_{min}) \div (X_{max} - X_{min}) \quad (2)$$

$$EPT/PKB_x = (X - X_{min}) \div (X_{max} - X_{min}) \quad (3)$$

gdzie:

LT/LM — liczba turystów do stałych mieszkańców (mierzona w odsetkach),

$EPT \text{ per capita}$ — eksport produktu turystycznego na jednego mieszkańca (mierzony w USD),

EPT/PKB — eksport produktu turystycznego do Produktu Krajowego Brutto (mierzony w odsetkach),

X — wartość wskaźnika dla badanego SIDS,

X_{max} — największa wartość wskaźnika dla badanego SIDS,

X_{min} — najmniejsza wartość wskaźnika dla badanego SIDS.

Następnie uzyskane trzy wskaźniki LT/LM , $EPT \text{ per capita}$ oraz EPT/PKB dla poszczególnego (x) państwa normujące uzyskane wartości wg wzoru:

$$WST_x = \frac{(LT/LM + EPT \text{ per capita}_x + EPT/PKB_x)}{3} \quad (4)$$

umożliwiają uzyskanie wskaźnika syntetycznego (wst) dla poszczególnego (x) SIDS. Wskaźnik specjalizacji turystycznej może przyjmować wartości od 0 do 1. Wyższa wartość wst oznacza silniejszą specjalizację turystyczną — większą rolę (społeczno-ekonomiczną) turystyki w procesie rozwoju danego SIDS.

Wykorzystane przy aplikacji do wst dane pochodzą z baz Banku Światowego (World Bank, 2025) oraz publikacji Światowej Organizacji Turystycznej (UNWTO, 2024) i dotyczą 2023 roku.

Do oceny poziomu rozwoju społecznego i zamożności zastosowano wskaźnik rozwoju społecznego (HDI) i jego miernik cząstkowy — zamożność (mierzony jako DNB *per capita*, w PPP, w USD). Ze względu na powszechne zastosowanie w literaturze przedmiotu wskaźnika HDI, jak i ograniczone ramy artykułu pominięto w tekście jego metodologię. Niemniej jednak należy wyraźnie wskazać, że występuje dodatnia zależność pomiędzy stopniem (poziomem) rozwoju (społecznego) a zamożnością — wynika to m.in. z konstrukcji HDI, w przypadku którego jednym z mierników cząstkowych jest poziom dochodu na osobę, oraz z faktu, że poziom pozostałych mierników cząstkowych zależy od zamożności społeczeństwa (por.

m.in. Taylor & Lybber, 2020; Todaro & Smith, 2020; UNDP, 2024b). Wykorzystane dane dotyczą 2022 roku i pochodzą z raportu UNDP (2024b).

W przypadku ubóstwa odwołano się do powszechnie akceptowanego w literaturze przedmiotu wskaźnika wielowymiarowego ubóstwa (MPI) oraz do „żyjących poniżej 2,15 USD dziennie”. Problem ubóstwa, jak i jego pomiaru jest bardzo złożoną i dyskusyjną kwestią. Ze względów na ograniczone ramy artykułu zostanie on pominięty. W kontekście globalnego Południa kwestie te omówione są szeroko m.in. w literaturze z zakresu ekonomii rozwoju (zob. np. Sachs, 2015; Taylor & Lybber, 2020; Todaro & Smith, 2020). Istotne w kontekście rozważań jest jednak wskazanie, że zadaniem 1.1. (zamieszczonym w Agendzie na Rzecz Zrównoważonego Rozwoju 2030) jest wyeliminowanie (do 2030 r.) skrajnego ubóstwa na całym świecie — wówczas, w momencie przyjęcia agendy (w 2015 r.), mierzonego jako „utrzymywanie się za mniej niż 1,25 USD dziennie”. W kolejnych latach miernik ten został zmodyfikowany do 1,90 USD. Obecnie przyjmowane jest „utrzymywanie się za mniej niż 2,15 USD dziennie” za próg ubóstwa. Wykorzystane dane dotyczą trzech ujęć zjawiska ubóstwa: (1) liczby populacji objętej MPI (w mln), (2) udziału mieszkańców objętych MPI w populacji (w %) oraz (3) udziału populacji „żyjącej poniżej 2,15 USD dziennie” do ogółu populacji (w %). W przypadku MPI dane obejmują 2022 rok (lub zbliżony). W przypadku „żyjących poniżej 2,15 USD dziennie” dane stanowią uśrednioną wartość za lata 2012–2023. Dane na temat ubóstwa pochodzą z publikacji *Global Multidimensional Poverty Index. Poverty Amid Conflict* (UNDP, 2024a).

4. Wyniki

W tabeli 1 (kolumna G) zaprezentowano wartości wst uzyskane w analizowanych SIDS w 2023 roku. W pięciu państwach (Bahamy, Malediwy, Seszele, Antigua i Barbuda, St. Lucia) wskaźnik był najwyższy i wynosił powyżej 0,5. W 11 przypadkach (Bahrajn, St. Kitts i Nevis, Barbados, Grenada, Republika Zielonego Przylądka, Belize, Jamajka, Palau, St. Vincent i Grenadyny, Samoa oraz Fidżi) wst wynosił od 0,394 do 0,206. W czterech przypadkach (Singapur, Mauritius, Dominika oraz Dominikana) wskaźnik wynosił od 0,188 do 0,118. W 17 był on niski (poniżej 0,048). W przypadku Nauru nie udało się go wyliczyć, co wynikało z braku danych.

Tabela 1. WST oraz mierniki cząstkowe w małych państwach wyspiarskich globalnego Południa w 2023 roku

Lp.	Państwo	A	B	C	D	E	F	G
		Turyści	Eksport produktu turystycznego		LT/LM	EPT per capita	EPT/ PKB	WST
		LT/LM (w %)	EPT per capita (w USD)	EPT/ PKB (w %)	$(X - X_{\min}) \div (X_{\max} - X_{\min})$			
1	Bahamy	452,2	11903,7	33,2	1,000	1,000	0,517	0,839
2	Malediwy	357,1	8042,5	64,2	0,790	0,676	1,000	0,822
3	Seszele	293,0	8259,6	46,2	0,648	0,694	0,720	0,687
4	Antigua i Barbuda	302,1	8105,7	37,2	0,668	0,681	0,580	0,643
5	St. Lucia	212,4	6437,3	47,5	0,470	0,541	0,740	0,583
6	Bahrajn	352,3	2935,9	10,0	0,779	0,247	0,157	0,394
7	St. Kitts i Nevis	223,4	4481,1	19,9	0,494	0,376	0,309	0,393
8	Barbados	225,5	4090,3	17,2	0,499	0,344	0,268	0,370
9	Grenada	127,3	2792,1	24,8	0,281	0,235	0,387	0,301
10	Republika Zielonego Przylądka	184,2	1044,4	21,5	0,407	0,088	0,335	0,277
11	Belize	113,0	1744,1	23,4	0,250	0,147	0,364	0,254
12	Jamajka	101,3	1519,8	22,2	0,224	0,128	0,346	0,233
13	Palau	232,6	846,2	5,3	0,514	0,071	0,083	0,223
14	St. Vincent i Grenadyny	79,7	2067,9	19,7	0,176	0,174	0,306	0,219
15	Samoa	77,9	1016,4	23,5	0,172	0,085	0,366	0,208
16	Fidżi	100,6	1137,0	19,3	0,222	0,096	0,301	0,206
17	Singapur	90,3	3560,0	4,2	0,200	0,299	0,065	0,188
18	Mauritius	102,7	1506,4	13,0	0,227	0,127	0,202	0,185
19	Dominika	101,5	1192,1	12,1	0,224	0,100	0,189	0,171
20	Dominikana	71,1	860,5	8,0	0,157	0,072	0,125	0,118
21	Wyspy Św. Tomasza i Książęca	6,5	205,8	7,0	0,014	0,017	0,109	0,047
22	Federacyjne Stany Mikronezji	16,0	222,0	5,4	0,035	0,019	0,085	0,046
23	Vanuatu	24,0	121,9	3,5	0,053	0,010	0,054	0,039
24	Republika Komorów	3,4	98,9	6,2	0,007	0,008	0,097	0,037
25	Trinidad i Tobago	22,6	313,8	1,6	0,050	0,026	0,024	0,034
26	Gujana	38,6	61,4	0,3	0,085	0,005	0,005	0,032
27	Wyspy Tonga	17,6	94,8	1,9	0,039	0,008	0,030	0,025
28	Kuba	14,6	94,1	1,0	0,032	0,008	0,015	0,018
29	Timor Wschodni	0,4	36,8	2,5	0,001	0,003	0,038	0,014
30	Surinam	11,2	46,6	0,8	0,025	0,004	0,013	0,014
31	Tuvalu	2,4	83,4	1,3	0,005	0,007	0,020	0,011
32	Wyspy Marshalla	0,1	103,0	1,5	0,000	0,009	0,024	0,011
33	Gwinea Bissau	2,4	7,6	0,8	0,005	0,001	0,012	0,006

Lp.	Państwo	A	B	C	D	E	F	G
		Turyści	Eksport produktu turystycznego		LT/LM	EPT <i>per capita</i>	EPT/ PKB	WST
		LT/LM (w %)	EPT <i>per capita</i> (w USD)	EPT/ PKB (w %)	$(X - X_{\min}) \div (X_{\max} - X_{\min})$			
34	Wyspy Salomona	3,2	6,2	0,3	0,007	0,001	0,005	0,004
35	Kiribati	0,1	13,2	0,6	0,000	0,001	0,010	0,004
36	Haiti	1,4	6,3	0,4	0,003	0,001	0,006	0,003
37	Papua-Nowa Gwinea	0,6	0,1	0,0	0,001	0,000	0,000	0,000
38	Nauru	-	-	-	-	-	-	-

Źródło: Obliczono na podstawie: UNWTO (2024), World Bank (2025)

W tabeli 2 (kolumna A) zaprezentowano wartości HDI uzyskane w 38 analizowanych SIDS w 2022 roku. Wskazać można państwa, które uzyskały bardzo wysoką (powyżej 0,8), wysoką (od 0,7 do 0,799), średnią (0,55 do 0,699) oraz niską (poniżej 0,549) wartość wskaźnika. Najliczniejsza grupa (16 SIDS) uzyskała wysokie HDI, w 13 wskaźnik był średni, w ośmiu zaś bardzo wysoki (Singapur, Bahrajn, Saint Kitts i Nevis, Antigua i Barbuda, Bahamy, Trinidad i Tobago, Barbados, Seszele). W jednym państwie (Gwinea Bissau) poziom rozwoju społecznego był niski.

W przypadku zamożności (wyrażonej w dochodzie narodowym brutto *per capita* w PPP) uzyskane wartości miernika były również silnie zróżnicowane (zob. tabela 2, kolumna B). W czterech SIDS (Singapur, Bahrajn, Gujana, Bahamy) był on w 2022 roku bardzo wysoki (od blisko 90 tys. USD do ponad 32,5 tys. USD). W 16 przypadkach (Saint Kitts i Nevis, Seszele, Mauritius, Trinidad i Tobago, Palau, Malediwy, Antigua i Barbuda, Dominikana, Nauru, Barbados, St. Lucia, St. Vincent i Grenadyny, Grenada, Dominika, Surinam oraz na Fidżi) miernik stanowił liczbę dwucyfrową (wartości od blisko 29 tys. USD w St. Kitts i Nevis do ponad 11 tys. USD na jednego mieszkańca na Fidżi). W pozostałych 18 państwach wynosił on poniżej 9 tys. USD, z czego w czterech przypadkach (Haiti, Wyspy Salomona, Gwinea Bissau i Timor Wschodni) był bardzo niski (dochód poniżej 3 tys. USD).

Tabela 2. Poziom rozwoju społecznego, zamożności oraz ubóstwa w małych państwach wyspiarskich globalnego Południa w wybranych latach

Lp.	Państwo	A	B	C	D	E
		Rozwój społeczny	Zamożność	Ubóstwo		
		HDI	DNB per capita (tys. USD)	MPI		poniżej 2,15 USD dziennie
				w mln	(%)	(%)
		2022			2022	
1	Singapur	0,949	88,761	-	-	-
2	Bahrajn	0,888	48,731	-	-	-
3	Saint Kitts i Nevis	0,838	28,442	-	-	-
4	Antigua i Barbuda	0,826	18,784	-	-	-
5	Bahamy	0,820	32,535	-	-	-
6	Trinidad i Tobago	0,814	22,473	0,008	0,6	-
7	Barbados	0,809	14,810	0,007	2,5	-
8	Seszele	0,802	28,386	0,001	0,9	0,5
9	Palau	0,797	19,344	-	-	-
10	Mauritius	0,796	23,252	-	-	-
11	Grenada	0,793	13,593	-	-	-
12	St. Vincent i Grenadyny	0,772	14,049	-	-	-
13	Dominikana	0,766	18,653	0,255	2,2	0,8
14	Kuba	0,764	7,953	0,078	0,7	-
15	Malediwy	0,762	18,847	0,004	0,8	0,0
16	Gujana	0,742	35,783	0,015	1,8	-
17	Dominika	0,740	12,468	-	-	-
18	Wyspy Tonga	0,739	6,360	0,001	0,9	-
19	Wyspy Marshalla	0,731	6,855	-	-	-
20	Fidżi	0,729	11,234	0,014	1,5	1,3
21	St. Lucia	0,725	14,778	0,003	1,9	0,1
22	Jamajka	0,706	9,695	0,079	2,8	0,3
23	Samoa	0,702	4,970	0,014	6,2	1,2
24	Belize	0,700	9,242	0,017	4,2	-
25	Nauru	0,696	14,939	-	-	-
26	Surinam	0,690	12,310	0,018	2,8	1,1
27	Republika Zielonego Przylądka	0,661	7,601	-	-	-
28	Tuvalu	0,653	4,754	0,000	2,2	-
29	Federacyjne Stany Mikronezji	0,634	3,709	-	-	-
30	Kiribati	0,628	3,440	0,026	19,5	1,7
31	Vanuatu	0,614	3,244	-	-	-
32	Wyspa Św. Tomasza i Książęca	0,613	4,054	0,027	11,5	15,7

Lp.	Państwo	A	B	C	D	E
		Rozwój społeczny	Zamożność	Ubóstwo		
		HDI	DNB per capita (tys. USD)	MPI		poniżej 2,15 USD dziennie
				w mln	(%)	(%)
		2022		2022		2012–2023
33	Republika Komorów	0,586	3,261	0,160	18,9	18,6
34	Papua-Nowa Gwinea	0,568	3,710	5,778	55,6	-
35	Timor Wschodni	0,566	1,629	0,661	47,7	24,4
36	Wyspy Salomona	0,562	2,273	-	-	-
37	Haiti	0,552	2,802	4,747	40,8	29,2
38	Gwinea Bissau	0,483	1,880	1,356	63,0	26,0

Źródło: Na podstawie UNDP (2024a)

W przypadku ubóstwa — największa liczba mieszkańców objęta MPI (zob. tabela 2, kolumny c i d) była w Papui-Nowej Gwinei (blisko 5,8 mln, co stanowiło ponad 55% mieszkańców), Haiti (prawie 4,8 mln, ponad 40% populacji), na Gwinei Bissau (blisko 1,4 mln, ponad 60% populacji) oraz w Timorze Wschodnim (niecałe 700 tys., stanowiących prawie połowę łącznej populacji tego państwa). Równie wysokie wskaźniki MPI były na Kiribati (blisko 20% populacji, czyli około 26 tys. mieszkańców), w Republice Komorów (blisko 19% populacji, czyli 160 tys. mieszkańców) oraz na Wyspach św. Tomasza i Książęcej (ponad 11% populacji, czyli 27 tys. mieszkańców). W 15 SIDS (Samoa, Belize, Surinam, Jamajka, Barbados, Dominikana, Tuvalu, St. Lucia, Gujana, Fidżi, Seszele, Wyspy Tonga, Malediwy, Kuba, Trinidad i Tobago) udział mieszkańców objętych MPI w populacji (w %) wynosił od 6,2 (Samoa) do 0,6 (Trinidad i Tobago). W pozostałych 16 przypadkach zjawisko ubóstwa (mierzone MPI) nie występowało bądź nie było dostępnych danych do wyliczenia wskaźnika.

Mierząc ubóstwo przy wykorzystaniu „żyjących poniżej 2,15 USD dziennie” (zob. tabela 2, kolumna e), najwyższe wartości wskaźnika (spośród dostępnych danych) były: na Haiti (niecałe 30% populacji), w Gwinei Bissau (26% populacji), w Timorze Wschodnim (niecałe 25% populacji), w Republice Komorów (prawie 19% populacji) oraz na Wyspach św. Tomasza i Książęcej (ponad 15% populacji).

5. Dyskusja

Na podstawie przedstawionych wyników badań wykazano, że SIDS są bardzo zróżnicowaną grupą państw pod względem specjalizacji turystycznej, poziomu rozwoju społecznego, zamożności oraz ubóstwa. Badania z zastosowaniem wskaźnika HDI w odniesieniu do SIDS (obejmujące okresy przed- i popandemiczny) prowadzone były również przez samego autora (zob. Jasiński, 2017; 2018; 2020b), jak i we współautorstwie (zob. Jasiński & Górską, 2018; Górską & Jasiński, 2025a).

Zastosowanie skonstruowanego na potrzeby badania wst umożliwiło wskazanie, w których SIDS specjalizacja turystyczna jest znaczna. Bardzo wysoki wskaźnik (powyżej 0,5) uzyskany na: Bahamach, Malediwach, Seszelach, Antigui i Barbudzie, St. Lucii potwierdza wysoki stopień specjalizacji turystycznej tych państw. Daje to częściowy, nie w pełni jednak satysfakcjonujący argument za przyjęciem postawionej hipotezy.

Warto odnieść się również do uzyskanych wartości mierników cząstkowych wst w celu precyzyjniejszej próby odpowiedzi na pytanie, które z badanych SIDS charakteryzują się monokulturą turystyczną, a więc w których została przekroczona „granica specjalizacji turystycznej”¹ i w których nastąpiło wejście w skrajną fazę turystycznej choroby holenderskiej. Analizując zjawisko z innej perspektywy badawczej, stwierdzić można, że dynamiczny i niekontrolowany rozwój gospodarki turystycznej (szczególnie w państwach małych) może się przyczynić do regresu niektórych działów gospodarki oraz spadku dywersyfikacji wywozu i nadmiernego uzależnienia eksportu oraz gospodarki państwa od wpływów ze sprzedaży jednego czy kilku surowców (monokultura), jak i innych negatywnych zjawisk gospodarczych (m.in. deprecjacji waluty). W ujęciu teoretycznym mechanizmy negatywnych zmian wywołanych przez gwałtowny wzrost czynników produkcji analizowane były na wiele sposobów. Najpowszechniej w literaturze z zakresu ekonomii międzynarodowej przyjęły się ujęte jako: twierdzenie Rybczyńskiego (Rybczynski, 1955), deindustrializacja (Corden, 1984; Corden & Neary, 1982), czy też chyba najpowszechniej — jako zasygnalizowana choroba holenderska (The Dutch Disease, 1977).

Odwołując się do tradycyjnego miernika określającego monokulturę turystyczną (por. przyp. 1) — wartość ET/PKB powyżej 20% (w 2023 r.) osiągnęło 10 SIDS

¹ Za umowną wartość, kiedy gospodarka staje się zależna od eksportu produktu turystycznego (kiedy zaczyna być monokulturą turystyczną), czyli jest w fazie, w której została przekroczona „granica specjalizacji turystycznej”, przyjęto (arbitralnie) w latach 80. xx wieku przekroczenie 20% wpływów z eksportu produktu turystycznego w PKB, w latach 90. xx wieku 25% (Wodejko, 1989; 1998). Użyte sformułowanie „granica specjalizacji turystycznej” jest nawiązaniem do rozumowania prezentowanego przez J. Gieźgałę (1977, s. 343).

(por. Jasiński, 2017): wymienione pięć, o bardzo wysokim wst, ale również: Grenada (24,8), Samoa (23,5), Belize (23,4), Jamajka (22,2) oraz Republika Zielonego Przylądka (21,5). Cztery państwa osiągnęły wartość ET/PKB bliską 20% — St. Kitts i Nevis (19,9), St. Vincent i Grenadyny (19,7), Fidżi (19,3) oraz Barbados (17,2) — zob. tabela 1, kolumna c. We wszystkich wymienionych 14 przypadkach można uznać, że istnieją przesłanki do uznania ich za SIDS o wysokiej specjalizacji turystycznej. W tej perspektywie zatem nie tylko Bahamy, Malediwy, Seszele, Antigua i Barbuda oraz St. Lucia, ale pozostałe wskazane dziewięć SIDS traktowane mogą być jako państwa o monokulturze turystycznej.

Odwołując się do drugiego miernika cząstkowego wst — *EPT per capita*, należy wskazać, że w 2023 roku wysokie (na tle pozostałych SIDS) wartości (powyżej 2 tys. USD) uzyskało 11 SIDS. Były to: Bahamy (11,9 tys. USD), Seszele (8,3 tys. USD), Antigua i Barbuda (8,1 tys. USD), Malediwy (8,0 tys. USD), St. Lucia (6,4 tys. USD), St. Kitts i Nevis (4,5 tys. USD), Barbados (4,1 tys. USD), Singapur (3,6 tys. USD), Bahrajn (2,9 tys. USD), Grenada (2,8 tys. USD) oraz St. Vincent i Grenadyny (2,1 tys. USD) — zob. tabela 1, kolumna b.

Do interpretacji uzyskanych wysokich wartości tego miernika, jako przesłanki do uznania tych SIDS za monokultury turystyczne, należy podejść z dużo większą ostrożnością niż w przypadku ET/PKB. Wysoki miernik wpływów z turystyki na jednego mieszkańca nie do końca odzwierciedla wielkość (łącznych) wpływów z tego tytułu, a przez to ekonomicznego znaczenia turystyki. Największe (łączne) wpływy w 2023 roku spośród analizowanych SIDS osiągnął Singapur (21,067 mld USD — co stanowiło 4,2% PKB tego państwa). Druga w kolejności była Dominikana (9,751 mld USD, stanowiących 8,0% PKB). Przy względnie dużej (jak na kategorię SIDS) populacji (w 2023 r.) — odpowiednio 5,9 mln oraz 11,3 mln, statystycznie przekłada się to na stosunkowo niewysokie *EPT per capita*, szczególnie w odniesieniu do dużo mniejszych populacyjnie: Bahamów (0,339 mln mieszkańców), Seszeli (0,120 mln mieszkańców), Antigui i Barbudy (0,093 mln mieszkańców), Malediwów (0,526 mln mieszkańców), St. Lucii (0,179 mln mieszkańców), St. Kitts i Nevis (0,047 mln mieszkańców), Barbadosu (0,282 mln mieszkańców), Grenady (0,117 mln mieszkańców), St. Vincent i Grenadynów (0,101 mln mieszkańców) czy nawet (nieco ludniejszego) Bahrajnu (1,577 mln mieszkańców) (UNWTO, 2024; World Bank, 2025). W przypadku SIDS — a właściwie wąsko rozumianych małych państw — tzn. małych populacyjnie, jest to jednak ważny, uzupełniający miernik — przy wysokich wartościach, sygnalizujący szczególnie istotną rolę turystyki w danej gospodarce.

Trzeci z mierników cząstkowych wst — *LT/LM* może służyć nie tyle do oceny monokulturowości turystyki, co do wskazania, jak znaczna jest presja turystów na ludność miejscową. Wysoka wartość tego miernika może być różnie inter-

pretowana — m.in. np. jako sygnał ostrzegawczy przed wystąpieniem zjawiska *overtourismu*. Zbyt intensywny ruch turystyczny w przypadku SIDS może również oznaczać osiągnięcie granicy nasycenia gospodarki turystyką — fazę, w której nie tylko nie da się dalej rozwijać specjalizacji turystycznej, ale dalszy wzrost ruchu turystycznego spowoduje (może spowodować) obniżenie atrakcyjności turystycznej danego państwa. W konsekwencji pojawić się może odpływ turystów oraz spadek wpływów w kolejnych latach (szerzej zob. Jasiński, 2017; 2020a).

Przypadki, w których liczba turystów (w 2023 r.) była kilkakrotnie większa od liczby mieszkańców (Bahamy, Malediwy, Bahrajn, Antigua i Barbuda, Seszele, Palau, Barbados, St. Kitts i Nevis oraz St. Lucia — patrz: tabela 1, kolumna A), wskazują, że są to obszary o dojrzałej fazie rozwoju turystyki, z ograniczonymi możliwościami dalszego jej rozwoju — szczególnie tzw. ilościowego, rozumianego jako dążenie do zwiększania wpływów z turystyki poprzez ilościowy wzrost ruchu turystycznego. W tym kontekście LT/LM, podobnie jak EPT *per capita*, stanowi istotny, uzupełniający miernik, który przy wysokich wartościach sygnalizuje istotną rolę (dojrzałą fazę rozwoju) turystyki w danej gospodarce.

Przedstawione rozważania wskazują, że odniesienie się do mierników cząstkowych WST umożliwiło wskazanie większej liczby państw niż pięć SIDS o najwyższym WST (Bahamy, Malediwy, Seszele, Antigua i Barbuda, St. Lucia) spośród badanych, które uznać można za wysoce wyspecjalizowane w turystyce.

Odnosząc się do przedstawionych w tabeli 2 wielkości opisujących poziom rozwoju społecznego, zamożności, jak i ubóstwa, potwierdzić można ogólną tendencję, że specjalizujące się w turystyce SIDS mają wyższy poziom rozwoju i mniejszą skalę ubóstwa niż państwa, w których ekonomiczna rola turystyki jest mniej znacząca.

Pośród ośmiu państw o najwyższym HDI (powyżej 0,8) trzy (odnosząc się do wysokiej wartości WST) są wysoko wyspecjalizowane w turystyce (Antigua i Barbuda, Bahamy oraz Seszele). W pozostałych pięciu (o wysokim HDI) turystyka pełni: w trzech przypadkach (Barbados, Bahrajn oraz St. Kitts i Nevis) bardzo istotną oraz w dwóch przypadkach (Singapur oraz Trinidad i Tobago) — ważną (choć nie dominującą) rolę społeczno-ekonomiczną — por. tabela 1, kolumna G oraz tabela 2, kolumna A.

W najliczniejszej grupie SIDS (o wysokim HDI) turystyka również ma istotne, choć zróżnicowane znaczenie społeczno-ekonomiczne — por. tabela 1, kolumna G oraz tabela 2, kolumna A i B. W tej grupie (oprócz Palau, Mauritiusu, Grenady, St. Vincent i Grenadynów, Gujany, Dominiki, Wysp Tonga, Wysp Marshalla, Fidżi, Jamajki, Samoa i Belize) znajdują się najsilniej wyspecjalizowane w turystyce Malediwy i St. Lucia oraz dwa „duże” państwa karaibskie (Dominikana i Kuba). Wskazane dwa ostatnie SIDS przyjęły w 2023 roku znaczącą liczbę turystów: odpowiednio Dominikana — ponad 8 mln (największą liczbę spośród analizowanych

państw) oraz Kuba — 1,6 mln. Ze względów na swoją wielkość (powierzchnia lądowa Kuby — 109,9 tys. km², Dominikany — 48,4 tys. km²; populacja w obu przypadkach wynosi ponad 11 mln) obie te wyspy, mimo znacznego rozwoju turystyki, nie wykazują syndromu monokultury turystycznej — próg nasycenia turystyką jest u nich dużo wyższy niż w małych SIDS (UNWTO, 2024; World Bank, 2025).

W pozostałych przypadkach — słabiej rozwiniętych SIDS (o średnim i niskim HDI), udział turystyki w procesach stymulacji procesów społeczno-ekonomicznych jest nieznaczny (za wyjątki uznać można Republikę Zielonego Przylądka oraz Wyspy św. Tomasza i Książęcą) — por. tabela 1, kolumna G oraz tabela 2, kolumna A i B. Są to państwa w większości przypadków najbiedniejsze, najslabiej rozwinięte, w których występują z reguły wszystkie typowe cechy globalnego Południa (m.in. niedorozwój ekonomiczny, ubóstwo, silna presja demograficzna itd.). Przeprowadzone badanie potwierdza to szczególnie znaczące ubóstwo m.in. w takich SIDS, jak Gwinea Bissau, Haiti, Kiribati, Republika Komorów czy Timor Wschodni — por. tabela 2, kolumny C, D i E.

Głównym (dominującym) źródłem finansowania (funkcjonowania) słabiej rozwiniętych SIDS jest na ogół pomoc rozwojowa (*Official Development Assistance* — ODA) (por. Jasiński, 2019; Górską & Jasiński, 2025b). Turystyczna specjalizacja albo nie jest wspierana w polityce gospodarczej (z różnych względów — niechęci do turystów, inwestycji turystycznych, czy też braku inwestorów wynikającego z ogólnego chaosu panującego w danym państwie), albo jest w inicjalnej fazie rozwoju — np. w Republice Zielonego Przylądka czy na Wyspach św. Tomasza i Książęcej. W tych ostatnich dwóch przypadkach wyraźny jest progres rozwojowy w ostatnich latach, potwierdzający, że turystyka wykorzystywana jest przez kolejne SIDS jako stymulator rozwoju.

6. Wnioski

Zastosowanie skonstruowanego na potrzeby badania wst umożliwiło wskazanie SIDS o wysokiej specjalizacji turystycznej. Za tego typu państwa uznano Antigue i Barbudę, Bahamy, Malediwy, Seszele oraz St. Lucię. Dodatkowo, odwołując się do mierników cząstkowych wst, uznano, że w części państw (Barbados, Belize, Fidzi, Grenada, Jamajka, Republika Zielonego Przylądka, Samoa, St. Kitts i Nevis oraz St. Vincent i Grenadyny) również istnieją przesłanki do uznania ich za tego typu państwa (zob. tabela 1, kolumny A, B, C i G).

Odnosząc wskazane państwa do poziomu ich rozwoju społecznego, zamożności, jak i skali ubóstwa, potwierdzono, że specjalizujące się w turystyce SIDS mają

wyższy poziom rozwoju i mniejszą skalę ubóstwa niż państwa, w których ekonomiczna rola turystyki jest mniej znacząca. Dalsze rozważania wskazały również, że przytoczyć można (nieliczne) przykłady małych państw wyspiarskich, które obecnie są państwami o bardzo wysokim poziomie rozwoju, a które nie są monokulturami turystycznymi. Tego typu państwem jest przede wszystkim Singapur — którego poziom rozwoju społecznego (i zamożność) jest znacznie wyższy niż te osiągnięte w pozostałych SIDS, a znajduje się (zaledwie) na 17 pozycji w rankingu WST. Wartość HDI w 2022 roku w Singapurze wyniosła 0,949; DNB *per capita* — 88,761 tys. USD — plasuje go to na 9. miejscu na świecie w rankingu HDI, m.in. przed Australią, Niderlandami, Belgią, Finlandią, Lichtensteinem i Wielką Brytanią (por. UNDP, 2024b). Można również przytoczyć Trinidad i Tobago jako tego typu przykład — choć już nie tak spektakularny jak Singapur — por. tabela 1, kolumna G; tabela 2, kolumny A i B.

W odczuciu autora — mającego świadomość, że brak powszechnie uzgodnionej definicji SIDS doprowadził do dużej heterogeniczności w tej grupie, w rezultacie czego pojęcie to ma bardziej charakter techniczny i polityczny (a nie ekonomiczny), oraz że przynależność do SIDS jest w dużej mierze określana samodzielnie — to zastosowanie m.in. HDI umożliwiło (przy pewnych założeniach) wykluczenie części analizowanych państw z grupy rozwijających się. Tego typu odcięciem może być uzyskanie wartości HDI powyżej np. 0,8, czyli państw o bardzo wysokim poziomie rozwoju — np. Bahamy, Bahrajn, Barbados, Mauritius, Seszele czy szczególnie Singapur (zob. tabela 2, kolumna A).

Odnosząc się do narzędzia pomiaru specjalizacji turystycznej w SIDS, w konkluzji należy stwierdzić, że zastosowany WST stanowić może syntetyczne (proste) narzędzie do pomiaru stopnia specjalizacji danej gospodarki wyspiarskiej w turystyce. Osiągane wysokie wartości wskaźnika stanowić mogą sygnał ostrzegawczy o zbliżaniu się nie tyle do „granicy specjalizacji turystycznej”, co do granicy nasycenia gospodarki turystyką. Jakkolwiek autor ma świadomość, że jego prostota może niektórych zniechęcać — przez to niewątpliwie WST może być bardzo podatny na krytykę.

7. Ograniczenia i kierunki przyszłych badań

Pomimo świadomości niedoskonałości zastosowanego wskaźnika (WST), w odczuciu autora podjęta próba jego konstrukcji wydaje się istotna w badaniach nad gospodarkami SIDS — chociażby w kontekście rozważenia dalszych modyfikacji wskaźnika. W kwestii jakości i kompletności danych statystycznych widać jednak największe wyzwanie. Podjęta próba konstrukcji dedykowanego obszarom

wyspiarskim narzędzia stanowi jeden z głosów w dyskusji nad poszukiwaniem dalszych optymalnych narzędzi i metod do oceny procesów społeczno-gospodarczych, w tym turystyki, zachodzących na tych specyficznych obszarach (por. Podhorodecka, 2019). Skłania też do zastanowienia, czy zasadne jest tworzenie jednego narzędzia dla SIDS. Czy specyfika poszczególnych państw wyspiarskich, ich tradycje, układ instytucjonalny czy uwarunkowania turystyczne, nie wymagają osobnych badań — np. dla obszarów dojrzałych turystycznie (Karaiby) (por. np. Spencer, 2019), jak i tych wchodzących na ścieżkę turystyczną (Oceania) (por. np. Stephenson, 2023).

Dynamicznie rozwijający się nowy interdyscyplinarny nurt badań — studiów nad wyspami unaocznia, że niezbędna wydaje się synteza badawczej perspektywy „kontynentalnej” i „wyspiarskiej” — również w kontekście ekonomicznym (por. m.in. Baldacchino, 2007; Randall, 2021; Żelichowski, 2014). Nie chodzi tylko o zmniejszenie dystansu pomiędzy „kontynentalistami” a „wyspiarzami”, ale przede wszystkim o merytoryczną dyskusję na temat roli i znaczenia wysp w zagospodarowaniu i zarządzaniu zasobami będącymi w ich dyspozycji, stanowiącymi dwie trzecie zasobów całej planety (por. Żelichowski, 2014; Górski & Jasiński, 2025b). Autor wierzy, że artykuł ten stanowi drobny krok w tym kierunku.

Oświadczenie autora CRediT

Michał Jasiński: konceptualizacja, weryfikacja danych, analiza formalna, pozyskanie finansowania, badanie, metodologia, administracja projektem, zasoby, oprogramowanie, nadzór, walidacja, wizualizacja, pisanie — wersja wstępna, pisanie i redakcja — wersja ostateczna.

Autor przeczytał i zgodził się na opublikowaną wersję manuskryptu.

Bibliografia

- Baldacchino, G. (2007). Introducing a World of Islands. W: G. Baldacchino (red.), *A World of Islands, An Island Studies Reader* (s. 1–29). Institute of Island Studies, University of Prince Edward Island, Canada.
- Bertram, G., & Poirine, B. (2020). Economics and Development. W: G. Baldacchino (red.), *The Routledge International Handbook of Island Studies. A World of Islands* (s. 202–246). Routledge.
- Briguglio, L. (1995). Small Island Developing States and Their Economic Vulnerabilities. *World Development*, 23, 1615–1632. [https://doi.org/10.1016/0305-750X\(95\)00065-K](https://doi.org/10.1016/0305-750X(95)00065-K)
- Briguglio, L. (2011). *Macroeconomics and the Maltese Economy*. BDL Publishing.
- Briguglio, L. (2018). Introduction. W: L. Briguglio (red.), *Handbook of Small States. Economic, Social and Environmental Issues* (s. 1–14). Routledge.
- Briguglio, L., & Galea, W. (2003). *Updating and augmenting the economic vulnerability index*. Occasional Paper, Islands and Small States, Institute of the University of Malta, 4, 1–15.
- Corden, W.M. (1984). Booming Sector and Dutch Disease Economic: Survey and Consolidation. *Oxford Economic Papers*, 36(3), 359–380.

- Corden, W.M., & Neary, J.P. (1982). Booming Sector and De-industrialization in a Small Open Economy. *Economic Journal*, 92, 825–848.
- Davenport, M. (2002). *A Study of Alternative Special and Differential Arrangements for Small Economies*. Commonwealth Secretariat.
- Dudziński, J. (1992). *Położenie geograficzne jako bariera rozwoju ekonomicznego*. Wydawnictwo Uniwersytetu Szczecińskiego.
- Encontre, P. (2004). SIDS as a category: adopting criteria would enhance credibility. W: *Is a special treatment of small island developing States possible?* UNCTAD.
- Gieźgała, J. (1969). *Turystyka w gospodarce narodowej*. PWE.
- Gieźgała, J. (1977). *Turystyka w gospodarce narodowej*. PWE.
- Górska, A., & Jasiński, M. (2025a). Zastosowanie metody porządkowania liniowego TOPSIS jako uzupełniające kryterium klasyfikacji małych państw wyspiarskich Globalnego Południa. *Metody Ilościowe w Badaniach Ekonomicznych*, 26(1), 1–11. <https://doi.org/10.22630/MIBE.2025.26.1.1>
- Górska, A., & Jasiński, M. (2025b). Metoda porządkowania liniowego TOPSIS jako narzędzie oceny zróżnicowania rozwoju społeczno-gospodarczego w małych państwach wyspiarskich Globalnego Południa. *Współczesna Gospodarka*, 19(1/S), 1–14. <https://doi.org/10.26881/wg.2025.1/S.01>
- Hałaciński, P. (1970). Turystyka a międzynarodowy obrót ekonomiczny. *Ekonomista*, 5, 923–942.
- Hałaciński, P. (1972). Ekonomiczne problemy współczesnej turystyki międzynarodowej. *Ruch Turystyczny — Monografie*, 11. SGPIs.
- Hein, P. (2004). Small island developing States: origin of the category and definition issues. W: *Is a special treatment of small island developing States possible?* UNCTAD.
- Jasiński, M. (2006). Aspekty monokulturowe gospodarki turystycznej. *Zeszyty Naukowe Kolegium Gospodarki Światowej, Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie*, 20, 92–102.
- Jasiński, M. (2008). Turystyka a małe gospodarki wyspiarskie. *Zeszyty Naukowe Kolegium Kolegium Gospodarki Światowej, Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie*, 23, 195–218.
- Jasiński, M. (2017). Modele rozwoju gospodarczego a poziom rozwoju społecznego i zamożności w małych państwach wyspiarskich na świecie. *Studia i Prace Wydziału Nauk Ekonomicznych i Zarządzania, Uniwersytetu Szczecińskiego*, 49(2), 317–333. <https://doi.org/10.18276/sip.2017.49/2-23>
- Jasiński, M. (2018). Nasycenie gospodarki turystyką a poziom rozwoju społeczno-ekonomicznego w małych rozwijających się państwach wyspiarskich. *Prace Komisji Geografii Przemysłu Polskiego Towarzystwa Geograficznego*, 32(2), 311–324. <https://doi.org/10.24917/20801653.322.22>
- Jasiński, M. (2019). Turystyka i pomoc rozwojowa a poziom rozwoju społeczno-ekonomicznego w państwach Południa o niekorzystnym położeniu geograficznym oraz najsłabiej rozwiniętych. *Prace Komisji Geografii Przemysłu Polskiego Towarzystwa Geograficznego*, 33(3), 127–147. <https://doi.org/10.24917/20801653.333.9>
- Jasiński, M. (2020a). Stages of Tourism Economy Penetration and the Phenomenon of Overtourism on Caribbean Islands. *Prace Komisji Geografii Przemysłu Polskiego Towarzystwa Geograficznego*, 34(3), 150–166. <https://doi.org/10.24917/20801653.343.10>
- Jasiński, M. (2020b). Podwójna izolacja jako determinanta rozwoju społeczno-ekonomicznego małych państw wyspiarskich Globalnego Południa. *Studia Polityczne*, 48(2), 261–284. <https://doi.org/10.35757/STP.2020.48.2.10>
- Jasiński, M., & Górska, A. (2018). Turystyka, eksport towarowy, pomoc rozwojowa i przekazy jako narzędzia przełamania stagnacji społeczno-gospodarczej w państwach Globalnego Południa o niekorzystnym położeniu geograficznym oraz najsłabiej rozwiniętych. *Problemy Rolnictwa Światowego*, 18(4), 199–208. <https://doi.org/10.22630/PRS.2018.18.4.111>
- Jędrusik, M. (2005). *Wyspy tropikalne. W poszukiwaniu dobrobytu*. Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego.
- Jędrusik, M. (2016). Wyspa, wyspiarskość, wypowość. Refleksje o niejednoznaczności tych pojęć. *Prace Komisji Krajobrazu Kulturowego*, 33, 9–20.

- Kachniewska, M., Niezgoda, A., & Pawlicz, A. (2012). Globalizacja i internacjonalizacja działalności turystycznej. W: M. Kachniewska, E. Nawrocka, A. Niezgoda, & A. Pawlicz (red.), *Rynek turystyczny. Ekonomiczne zagadnienia turystyki* (s. 182–221). Oficyna Wolters Kluwer Business.
- Kuciński, K. (2015). Geograficzna perspektywa gospodarki. W: K. Kuciński (red.), *Geografia ekonomiczna*. Oficyna Wolters Kluwer Business.
- MacFeely, S., Peltola, A., Barnat, N., Hoffmeister, O., & Hopp, D. (2021). Constructing a criteria based classification for Small Island Developing States: an investigation. *UNCTAD Research Paper*, 66, 1–45.
- McElroy, J.L. (2003). Tourism Development in Small Islands across the World. *Geografiska Annaler*, 85(B,4), 231–242.
- McElroy, J.L. (2004). Global perspectives of Caribbean tourism. W: D.T. Duval (red.), *Tourism in the Caribbean: Trends, Development, Prospects*. Routledge.
- McElroy, J.L. (2006). Small island tourist economies across the life cycle. *Asia Pacific Viewpoint*, 47(1), 61–77. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8373.2006.00303.x>
- McElroy, J.L., & de Albuquerque, K. (1998). Tourism penetration index in small Caribbean islands. *Annals of Tourism Research*, 25(1), 145–168. [https://doi.org/10.1016/S0160-7383\(97\)00068-6](https://doi.org/10.1016/S0160-7383(97)00068-6)
- McElroy, J.L., & Parry, C.E. (2010). The characteristics of small island tourist economics. *Tourism and Hospitality*, 10, 315–328.
- Padilla, A., & McElroy, J.L. (2005). Tourism Penetration Index in Large Islands: The Case of the Dominican Republic. *Journal of Sustainable Tourism*, 13(4), 353–372. <https://doi.org/10.1080/09669580508668562>
- Podhorodecka, K. (2019). *Turystyka na obszarach wyspiarskich wobec światowego kryzysu gospodarczego*. Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Randall, J.E. (2021). *An Introduction to Island Studies*. Rowman & Littlefield.
- Rybczynski, T.M. (1955). Factor Endowment and Relative Commodity Prices. *Economica, New Series*, 22(88), 336–341.
- Sachs, J. (2015). *The Age of Sustainable Development*. Columbia University Press.
- Spencer, A. (2019). *Travel and Tourism in the Caribbean. Challenges and Opportunities for Small Island Developing States*. Palgrave Macmillan.
- Stephenson, M.L. (red). (2023). *Routledge Handbook on Tourism and Small Island States in The Pacific* (s. 1–403). Routledge.
- Taylor, J.E., & Lybber, T.J. (2020). *Essentials Of Development Economics*. University of California Press.
- The Dutch Disease. (1977, 26 listopada). *The Economist*, 82–83.
- Todaro, M.P., & Smith, S.C. (2020). *Economic Development*. Pearson.
- UN. (1973). *Proceedings of the United Nations Conference on Trade and Development. Third Session. Santiago de Chile, 13 April to 21 May 1972. Volume I, Report and Annexes*. UNCTAD.
- UN. (2020). *Outcome of the comprehensive review of the LDC criteria*. UN Department of Economic and Social Affairs Economic Analysis.
- UN. (2024). *Handbook on the Least Developed Country Category*. UN Department of Economic and Social Affairs.
- UNCTAD. (2022). *Development and Globalization: Facts and Figures 2021. Small Island Developing States*. UNCTAD.
- UNCTAD. (2023). *Crisis-resilient development finance. The Least Developed Countries Report 2023*. UNCTAD.
- UNDP. (2024a). *Global Multidimensional Poverty Index. Poverty Amid Conflict*. UNDP.
- UNDP. (2024b). *Human Development Report 2023/2024*. UNDP.
- UNWTO. (2024). *International Tourism Highlights*. UNWTO.
- United Nations General Assembly. (1994). *Global Conference on the Sustainable Development of Small Island Developing States, Barbados Program of Action*. A/CONF.167/9. UNGA.

Wodejko, S. (1989). *Ruch przyjazdowy z zachodu do wybranych państw socjalistycznych jako wyraz luki na europejskim rynku turystycznym*. Monografie i Opracowania, 288, sgpis.

Wodejko, S. (1998). *Ekonomiczne zagadnienia turystyki*, wshp.

World Bank. (2025, 10 marca). World Bank. <https://data.worldbank.org/>

Żelichowski, R. (2014). Nissologia — nauka o wyspach. W: R. Żelichowski (red.), *Wyspy Unii Europejskiej. Bogactwo czy balast?* Instytut Studiów Politycznych Polskiej Akademii Nauk.

Tourism Specialization of Small Island Developing States and Their Level of Human Development, Wealth and Poverty

Abstract. The purpose of this article is to discuss the theoretical basis of the concept of Small Island States Developing States (SIDS), highlight controversies surrounding the criteria for classifying SIDS and examine the relationship between tourism specialization of individual SIDS and the level of their human development, wealth and poverty. The importance of tourism in the group of 38 SIDS was assessed using a composite index of tourism specialization based on data for 2023 regarding the number of population and foreign tourists as well as the amount of tourism exports and GDP. The level of development and the standard of living were measured by the Human Development Index (HDI) and Gross National Income (GNI) per capita for 2022. The level of poverty was assessed by the Multidimensional Poverty Index (MPI) for 2022 and the share of people living below \$2.15 per day (averaged for 2012–2023). Values of the composite index indicate that there are 5 countries which largely depend on tourism: Antigua and Barbuda, Bahamas, Maldives, Seychelles and St. Lucia. Taking into account the component measures of the index, 10 other countries can be included in the group: Barbados, Belize, Fiji, Grenada, Jamaica, Cape Verde, Samoa, St. Kitts and Nevis, St. Vincent and the Grenadines. All these countries are characterized by higher levels of human development, a higher standard of living and lower indicators of poverty.

Keywords: Small Island Developing States (SIDS), tourism monoculture, human development, poverty

Copyright and license. This article is published under the terms of the Creative Commons Attribution — NoDerivates 4.0 International (CC BY-ND 4.0) License, <https://creativecommons.org/licenses/by-nd/4.0/>